

Vzpomínky na profesora Fingerlanda

Pana profesora Fingerlanda jsem poznal v září 1960, na počátku třetího roku studia na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Hradci Králové, jako přednášejícího předmětu patologická anatomie. Tento článek o něm lze rozdělit do tří období: prof. Fingerland v Hradci Králové dříve, než jsem jej poznal (1928 – 1960), jako můj učitel a společně na ústavu (1964 – 1999).

Jičínský rodák Antonín Fingerland (nar 26. února 1900) odešel v 18 letech studovat medicínu do Prahy. Již záhy během studia jej zaujaly morfologické předměty a ve 4. ročníku se stal fiškusem a později demonstrátorem na Ústavu patologické anatomie, jehož přednostou byl slavný prof. Jaroslav Hlava. A když se na ústavu uvolnilo místo, stal se jako student, Hlavovým asistentem.

V roce 1928 se asistent Fingerland, s pouhými pěti lety praxe, přihlásil na místo primáře prosektury v tehdy nově postavené Všeobecné okresní nemocnici v Hradci Králové a byl správní radou nemocnice vybrán. Od té doby byly jeho život a práce spojeny s východočeskou metropolí.

V prvních letech byl nejen primářem prosektury, ale i infekčního oddělení. Rád vzpomínal na ty idylické časy, kdy se při oddělení chovali berani na krvinky pro reakci na infekční mononukleózu i kdy hojně prováděl vyšetření BWR na lues, čímž i mohl vylepšovat svou finanční situaci.

Hlavní náplní práce prosektury byly pitvy, doplňované histologickým a event. mikrobiologickým vyšetřením. Primář Fingerland si byl vědom kontrolní a vzdělávací funkce pitev a dbal proto na jejich systematické provádění a pečlivou dokumentaci, včetně fotografické. Každoročně vypracovával do výroční zprávy nemocnice souhrnný přehled všech pitvaných případů podle diagnóz. V delším časovém rozmezí tak mohl prokázat na jedné straně pokles úmrtnosti na infekční nemoci, zejména na tuberkulózu, pneumonii, břišní tyfus a lues a na druhé straně pak nárůst počtu infarktů myokardu a karcinomů plic. Směřoval svůj obor od pojmenování chorobných jednotek ke zjišťování příčin chorob – etiologické patologii.

Primář Fingerland si uvědomoval význam postgraduálního vzdělání již v době, kdy tento pojem ani nebyl používán. V roce 1930 se stal iniciátorem a současně dlouholetým předsedou vzdělávacího odboru Lékařské župy severovýchodních Čech. V této funkci organizoval pravidelné schůze s odbornými přednáškami a diskusemi, tzv. Perličky. Prosazoval také, aby se uvolněné primariáty v hradecké nemocnici obsazovaly habilitovanými lékaři a sám vhodně aktivně vyhledával. Oba uvedené počiny byly mimořádně příznivou okolností pro budoucí vznik lékařské fakulty v Hradci Králové. K tomuto došlo již záhy po skončení války, v listopadu 1945. Z prosektury se tak stal ústav patologické anatomie a z primáře Fingerlanda nejprve docent (1945) a již brzy (1946) profesor.

Fingerland byl jedním ze zakládajících členů Československé společnosti patologů (1950).

V roce 1951 byla královéhradecká lékařská fakulta transformována na Vojenskou lékařskou akademii (VLA) a prof. Fingerland se stal jejím civilním zaměstnancem. A pod komunistickou a vojenskou diktaturou mu nastaly krušné časy.

Je však možno říci, že nikdy nebyl konformní vůči režimu. Za objektivně poznanou pravdou dovedl stát; když v padesátých letech odmítl uznat sovětskou pseudovědeckou teorii Lepešinské o vzniku buněk z nebuněčné hmoty, a naopak obhajoval učení Virchowovo (Omnis cellula e cellula = Všechny buňky pocházejí z buněk), byl přechodně odvolán z funkce vedoucího a bylo mu zakázáno přednášet.

Jako ilustraci poměrů v naší republice v padesátých letech minulého století uvádím doslovný text posudku, který na prof. Fingerlanda podala uliční organizace KSČ:

O soudruhu MUDr. Fingerlandovi, bytem ... , je známo, že jezdil do zahraničí, a říká se o něm, že je světová kapacita. Jeho finanční majetek, který byl dosti velký se změnil v roce 1953 na 50,- Kčs na hlavu. Vlastní velkou zahradu a osobní vůz staršího typu. V domě se s nikým nestýká, je uzavřený sám pro sebe. Tato uzavřenost budí dojem nadřazenosti. Jeho zájem o světové události se nijak neprojevuje, má na mysli jen svoji vědu. Jeho koníček je boj proti kuřákům, působí v předsednictvu sboru proti kuřákům. Jeho chování je úsečné, snad to plyne z jeho povolání. V obvodě není zapojen do žádné činnosti. Paní Fingerlandová též nenavštěvuje žádných akcí v obvodě. Když se vybíralo na Koreu, dala 100,- Kč. Jinak je její chování povýšené. S naším státním zařízením se vyrovnávají. V domě i ve svém okolí jsou ve vážnosti a není proti nim žádných námitek.

V roce 1958 skončila éra VLA a fakulta se vrátila do lůna Karlovy univerzity. Shodou okolností mně to umožnilo přijít do Hradce Králové studovat medicínu. A dostávám se tak k osobním studentským vzpomínkám na mého učitele.

Předmět patologie patří pro svůj rozsah k nejtěžším během medicínského studia. Učí se celý 3. ročník. Profesor Fingerland (pro studenty Fingi) byl jedním z nejoblíbenějších učitelů a na jeho přednáškách bývalo vždy plno. Bylo tomu tak nejen proto, že jsme v té době neměli žádné učebnice patologie a byly jsme odkázáni na zaznamenávání přednášeného, ale také proto, že přednášky byly trochu, jak bychom řekli, show a my jsme se těšili jakým „hereckým“ výkonem či jakou příhodou ze života pan profesor doplní výklad o jinak smutném tématu – lidských chorobách. Málokdy jsme byli zklamáni! Nikdo z nás asi dnes nezapomněl např. na páně profesorovu demonstraci široké „tabické chůze“, tj. jednoho z pozdních projevů syfilitického onemocnění. Jak již jsem řekl, neměli jsme tehdy vhodné učební texty. Z vlastní iniciativy jsme si poroto (se svolením) přednášky z patologie nahrávali na magnetofon a v doslovném změnění pak vydali ve formě skript. A bylo otázkou taktiky umět ke zkoušce kromě vlastní patologie i příslušné historky ze života. Tak dodnes je u mne virový klíšťkový zánět mozku spojen se „.... školními dětmi, které šly u Borohrádku sbírat mařinku vonnou, která tam hojně roste, a přitom se infikovaly...“ a parazitární zánět tlustého střeva s nemocným, který se nakazil, když „.... byl mašínistou na lodi mezi Ceylonem a Bombají“.

Závěrečná zkouška z patologie byla obávaná, a kdo ji již absolvoval, měl nejtěžší část studií za sebou. Výhodu měli studenti pocházející z Jičína, protože byl na své krajany zřetelně tolerantnější. Není divu, že nepravých „Jičíňáků“ bylo u zkoušky dost – museli ale počítat s tím, že se jich pan profesor bude vyptávat na různé lokální detaily. Já sám nemám na zkoušku z patologie ty nejlepší vzpomínky! Součástí praktické části bylo i mikroskopické vyšetření preparátu ze soukromé sbírky pana profesora, kterou léta pro tento účel schraňoval. A mě se podařilo, z nervozity, skleněný preparát upustit a rozbít. Musel jsem vyslechnout nářek pana profesora, o jakou vzácnou chorobu se jednalo a že preparát pocházel z ruského vězně. Byl to velmi špatný začátek zkoušky!

Pan profesor býval pravidelným účastníkem medických plesů a jako tanečník středem zájmu mediček (vždyť zkouška se blížila!). Panu profesorovi náleželo půlnoční sólo v kruhu studentů. Jeho výkon v tehdy módním twistu byl nepřekonatelný!

A závěrem, recept na dlouhověkost podle Fingihy – nekouřit, nepřejídat se, sportovat (tenis), ping-pong, lyže) a po obědě si zchrpnout (v tu dobu musí být na celém ústavu klid).

Z dob studentských pochází i následující perlička:

Profesor Fingerland na začátku každé své přednášky zkoušel jednoho až dva studenty z dříve probrané látky. Jednou dostal vyvolený student otázku brucelóza, což je nemoc zvířat, která se může

přenést na člověka. Konkrétní dotaz byl na mikroba *Brucella mellitensis*, který postihuje kozy na ostrově Malta. Vyvolaný student nevěděl, a kolegové z lavic se mu snažili napovídat, že jde o nemoc koz. Oběma rukama mu před hrudníkem naznačovali tvar ženských prsou. Student si nápovědu vysvětlil po svém a panu profesorovi odpověděl, že jde o nemoc prsní žlázy u ženy. Profesor Fingerland mu na to opáčil: „Ale kolego, to jsou úplně jiné kozy.“

Během 3. ročníku studia mne pod vlivem mých učitelů, profesorů Fingerlanda a Vortela obor patologie zaujal, a tak jsem od 4. ročníku v ústavu působil jako demonstrátor. A po promoci v roce 1964 jsem zde nastoupil jako sekundární lékař a později jako odborný asistent. A tak se profesor Fingerland stal mým nadřízeným – šéfem, a měl jsem tak možnost jej více poznat.

Zpočátku své odborné a vědecké práce se Fingerland zabýval zejména patologií infekčních chorob. Kromě řady prioritních publikací v rámci Československa má i dvě priority světové – v roce 1952 popis a virologický průkaz herpetického onemocnění jícnu (herpes = opar), a v roce 1956 popis vzniku a struktury tuberkulomu plic. Jeho zájem o infekce měl i praktické dopady – ke konci války, na jaře 1945, svými laboratorními nálezy významně přispěl k zabránění skvrnitého tyfu, který se na Hradecko dostal s propuštěnými vězni z koncentračního tábora v Terezíně. V pozdějších letech pak převážil zájem o plicní patologii, zpočátku zaměřený na tuberkulózu, později pak na karcinom (rakovinu) plic.

A právě hrozivý nárůst tohoto nádoru v posledních desetiletích vedl Fingerlanda k neustálému zdůrazňování, že nestačí chorobné změny popisovat, ale že je nutné pátrat po jejich příčinách a snažit se omezovat. Fingerlandovo jméno tak bylo v široké veřejnosti nejvíce spojeno s nesmiřitelným bojem proti kouření cigaret. Z chorobopisů pitvaných zemřelých získával údaje o jejich kuřácké historii (běda klinikovi, když údaj nebyl uveden) a po pitvě odesílal pozůstalým dotazník zaměřený na kuřáctví dotyčného. Profesor pak na kalkulačce spočítal celkový počet cigaret vykouřených za život. Podle těchto kalkulací mu vyšlo, že jedna vykouřená cigareta zkracuje život ani o 20 minut. V jeho bibliografii více než 300 prací je celkem 47 věnováno vlivům kouření a karcinomu plic.

Vztah profesora Fingerlanda k vědě a obecně k procesu poznávání snad nejlépe ilustruje jeho následující text z roku 1973:

Na každého člověka, laika, studenta i profesora se trvale hrne příval informací; jeho tempo se v nové době narůstáním vědeckých poznatků a technickým zlepšováním sdělovacích prostředků prudce zrychluje. Je úkolem každého vzdělaného člověka, aby se u každé informace snažil určit podle svých sil a schopností, zda je bezpečná a pravdivá, zda se na ni může spolehnout, či zda jde o hypotézu nebo dokonce fikci.

Student, i velmi dobrý, se zpravidla domnívá, že naučením se z učebnice již celou vědu ovládl. V praxi stykem se skutečným životem pozná, že ne všechny naučené „pravdy“ zůstanou neměnné, že některé z nich byly nesprávné a některé zbytečné. Pro vysokoškolského studenta je velmi důležitým heslem „Nolite iurare in verba magistorum“ – Nechtějte přísahat na slova svých učitelů. Toto heslo určitě neznamená a nechce, aby žáci považovali své učitele za osoby hlásající nepravdy. Heslo vybízí každého vysokoškolského studenta a absolventa, aby se vždy a po celý život snažil dopracovat se vědeckými metodami k ověřování toho, co říkali jeho učitelé a k získání nových poznatků a nových pravd.

Jmenované heslo chce říci: My učitelé vám nepředkládáme k vědění žádná dogmata, ale přejeme si, abyste poznatky od nás získané sami ověřovali, ba neváhali ani naše slova vyvracet, najděte-li k tomu vědecké důvody.

K minomedicinským zájmům pana profesora patřilo kromě aktivního sportování (cyklistika, stolní tenis, lyžování) i fotografování. V roce 1933 získal za svůj snímek U moře v Normandii 1. cenu v soutěži československé amatérské fotografie. Za války vyfotografoval barokní památky na Jičínsku; jejich seriál věnoval jičínskému muzeu.

Profesor Fingerland stál v čele ústavu až do svého penzionování v únoru 1970 – po neuvěřitelných 42 letech. Za ta léta vychoval několik generací patologů, mezi nimi pět profesorů a sedm docentů. I většina primářů patologie ve východočeském regionu vyšla z hradeckého pracoviště.

Ani po penzionování však svoji práci neopustil; do ústavu denně docházel, resp. až do svých 93 let dojížděl na kole, a pravidelně se zúčastňoval předávání pitev a ústavních seminářů a psal publikace.

V roce 1970 bylo novým přednostou ústavu prof. Fingerlandovi ukončeno přednášení pro mediky. Dost těžce to nesl! Byl proto velmi potěšen, když jsem jej pak, jako polistopadový nový přednosta v roce 1990, po dvaceti letech, požádal, aby pro studenty 3. ročníku přednesl problematiku škodlivých vlivů zevního prostředí, zejména kouření a přejídání. Pan profesor proslovil tuto přenášku pak každoročně, naposledy ještě v roce 1997. Jsem přesvědčen, že i pro nejmladší lékařskou generaci šlo o nezapomenutelný zážitek.

V roce 1992, ke svým 92. narozeninám, dostal pan profesor výjimečný dárek – pracoviště, které založil a kde tak dlouho působil, z toho 42 let jako přednosta, bylo oficiálně pojmenováno Fingerlandův ústav patologie.

Poslední akcí, jíž se pan profesor zúčastnil, byl slavnostní seminář k 70. letům patologie v Hradci Králové v říjnu 1998, kdy v posluchárně svého ústavu pozdravil jeho účastníky.

Pan profesor měl i po své sedmdesátce v královéhradecké nemocnici oficiální vazbu – částečný pracovní úvazek. Ten formálně skončil až 31. prosince 1998. Počítejme tedy – od nástupu do nemocnice dne 1. listopadu 1928 je to nepřetržitý pracovní poměr po dobu 70 let a 2 měsíců – jistě údaj hodný Guinnessovy knihy rekordů!

Poslední rok života byl pan profesor víceméně upoután na lůžko – ač mu sloužil duch, jeho tělo jej zradilo. Když jsme jej navštěvovali doma nebo v hospitalizaci, jeho první otázkou vždy bylo, co je nového na ústavu. A při každém osobním či veřejném setkání neopomenul zdůraznit, jak je vděčen osudu za úspěšný rozvoj ústavu a za kvalitní žáky. Dne 27. prosince 1999 pan profesor zemřel - 5 dnů před přelomovým rokem 2000 a měsíce před svými narozeninami. Jeho přání, které nám opakovaně kladl na srdce, aby až zemře byl pitván se tak, bohužel, mohlo splnit. Slavnostní pitvu provedli nestarší žáci ústavu – tři profesori a primář.

S profesorem Fingerlandem se naposledy rozloučila naplněná obřadní síň v Hradci Králové v čele s rektorem Univerzity Karlovy. Smuteční projevy pronesli děkan Lékařské fakulty a ředitel Fakultní nemocnice. V nich mimo jiné zdůraznili vedle odborných i morální kvality zemřelého. Prožil těžká období diktatur fašistické i komunistické, nikdy jim však nepodleh a nezpronevěřil se hodnotám lidským ani vědeckým. Připomenuli i řadu ocenění a medailí, které za své zásluhy prof. Fingerland během let obdržel; jmenujme ty nejvýznamnější: medaile Jana Ev. Purkyně (1965), Purkyňova cena České lékařské společnosti (1970), zlatá pamětní medaile Univerzity Karlovy (1995), titul Rytíře českého lékařského stavu (1996, jako první v republice), medaile Josefa Hlávky (1998) a čestná občanství měst Jičína (1991) a Hradce Králové (1997).

Protože měl pan profesor kolem sebe rád veselí, zakončeme tuto vzpomínku třemi příhodami, které zaznamenal MUDr. Svatopluk Kaš:

Fingerland měl slabost pro medicu, při zkouškách byl na ně shovívavější. A měl na ně mírnější metr. Jednou však jedna velmi sličná medička při rigorózu moc neuměla, asi spoléhala na profesorovu benevolenci k dívkám, a pak ještě znervózněla a plavala velkolepě. Profesor jí dával ještě další otázky, ale nedostal z ní kloudnou odpověď. Byla to jasná nedostatečná. Po zkoušce opustil profesor se smutnou tváří místnost a sklesle se svěřil docentu Vortelovi: „Už stárnu, stárnu. Dnes jsem vyhodil od rigoróza hezkou mladou holku.“

Pan profesor si v již dosti vysokém věku při nákupu v samoobsluze chtěl také koupit žiletky na holení. Jak to bývalo v předlistopadových samoobsluhách, drobné zboží se prodávalo přímo u pokladny. Profesor paní pokladní řekl: „Astra superior“, což byla značka žiletek. Pokladní špatně slyšela a panu profesorovi podala balíček prezervativů značky Primeros. On na to pronesl: „děkuji vám za důvěru, ale já jsem si přál žiletky“.

Fingerland byl pyšný na své rodiště Jičín, na místní historii, na architektonické památky, na celý kraj. Jednou zkoušel u rigoróz medika, který toho moc neuměl. Profesor byl ještě v drobné náladě, a tak se jej mimochodem zeptal odkud je. „Z Jičína, pane profesore.“ Fingerland rozjasnil tvář: „Víte, která slavná historická osobnost sídlila v Jičíně?“ Následovalo rozpačité mlčení. „No přece velmi významná osobnost ze 17. století,“ pokoušel se napovídat profesor. Medik jen koukal zaraženě na stůl a mlčel. Valdštejn se mu vůbec nevybavil. „Tohle by měl vědět každý. Zvláště rodák z Jičína. Slavný válečník. Pořád nic?“ Tu medika osvítil nápad a vyhrkl: „Rumcajs.“ Dobrá nálada pana profesora byla pryč. U zkoušky ten den neobstál nejen medik, ale i další studenti, kteří přišli po něm, to měli dost těžké.

prof. MUDr. Ivo Šteiner, CSc.

(v letech 1990 – 2006 přednosta Fingerlandova ústavu patologie Lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice Hradec Králové)